

POLSKIE PISMO ENTOMOLOGICZNE

BULLETIN ENTOMOLOGIQUE DE LA POLOGNE

T. XI.

1932.

Zeszyt 1-4.

Działalność naukowa ś. p. Prof. Jarosława Łomnickiego
na polu entomologii.

L'activité scientifique du feu le Professeur Jarosław
Łomnicki dans le domaine d'entomologie.

skreślił

J. KINEL.

Szczegóły z życia podałem w miesięczniku „Przyroda i Technika“ (Rok X, zes. 6, czerwiec 1931). Z wszechstronnej działalności naukowej Zmarłego uwzględnię tu tylko część entomologiczną. Od wczesnych lat, jeszcze jako uczeń niższego gimnazjum, zapoznaje się Jarosław Łomnicki z entomologią pod kierunkiem Ojca Swego ś. p. Dr. Marjana, na wycieczkach jakoteż w domu. Wiadomości te pogłębia w czasie studjów uniwersyteckich w Wiedniu, gdzie wolne od zajęć akademickich chwile spędza w bogato zaopatrzonem Muzeum przyrodniczem i styka się z Ganglbauerem.

Grupą, w której ś. p. J. Łomnicki rozpoczął samodzielne studia naukowe i w której kontynuował je do końca życia, był rząd Chrzaszczy. Jeszcze jako student gimnazjalny ogłasza w piśmie „Societas entomologica“ notatkę p. t. „Coleopterologische Notizen“, którą zapoczątkował Swą działalność publicystyczną. Podaje w niej wiadomości o 3 gatunkach rodzaju Biegacza (*Carabus* L.): 1. *C. scheidleri* Panz. Rozszerzona diagnoza odmiany var. *polonicus*, opisanej z Lubaczowa przez Marjana Łomnickiego w r. 1886 (Muzeum im. Dzie duszyckich, Dział I. Zoolog. IV), i porównanie jej z najbliższą systematycznie i geograficznie odmianą var. *excellens* F.; 2. *C. estreicheri* Fisch. Opisana odmiana o czerwonych udach (var. *rufofomarus*), którą autor uważał za rasę lokalną północnej krawędzi wyżyny podolsko-wołyńskiej; 3. *C. cancellatus* Ill. v.

tuberculatus Dej. Pod nazwą monstr. *conjunctus* opisana potworność polega na tem, że drugie i trzecie żeberko zlewają się z sobą w jedno silniejsze żeberko w tylnej połowie pokrywy. Pierwsze dwie formy uważa autor za rasy dotyczących gatunków; dziś nie przypisuje się im charakteru rasowego¹⁾; niemniej jednak ciekawem jest zainteresowanie młodego studenta problemem kategorii systematycznych w obrębie gatunku, który dziś tak wielką odgrywa rolę w systematyce i znajduje się w centrum dyskusji.

Głębiej w zagadnienie ras wchodzi Ł o m n i c k i w obszernej pracy, drukowanej następnego roku p. t. „Materialien zur Verbreitung der Carabinen in Galizien“. Na podstawie drobniagowej analizy ówczesnych ras: *excellens* F., *preyssleri* D f t., *polonicus* M. Ł o m., *zawadzki* K r. dochodzi do przekonania, że wyróżniane współcześnie gatunki: *scheidleri* P n z. i *kollari* P l l d. należą do jednego gatunku, rozpadającego się na większą ilość ras; pogląd ten przyjął się później ogólnie. Galicyjskie okazy gatunku *cancellatus* I l l. przydzielił do rasy *tuberculatus* D e j.; brakło mu bowiem materiału z Karpat; zwrócił też uwagę na formę z Podola jarowego, gdzie występują okazy większe i bardziej płaskie; potwierdził to K u n t z e²⁾ w r. 1923, dodawszy wyróżnione przez siebie rasy karpackie.

Ilościowa praca omawiana nieznacznie tylko odbiega od wyników dzisiejszych w tej grupie. Ilość gatunków rodzaju *Cychrus* F. nie zmieniła się; w rodz. *Carabus* L. przybył tylko jeden gatunek, opisany przez Reittera pod nazwą var. *rybiński*, jako odmiana gatunku *besseri* F i s c h. Co się tyczy rasowego opracowania tego rodzaju, to dopiero w ostatnich czasach ukazały się prace, dotyczące dwu gatunków: *cancellatus* I l l. i *arvensis* H r b s t³⁾. Inne gatunki oczekują takiego opracowania. Najwięcej zmian stosunkowo zaszło w rodz. *Calosoma* W e b e r. „Wykaz chrząszczów cz. tęgopokrywych (Coleopte-

¹⁾ Breuning S. Monographie der Gattung *Carabus* L. Best.-Tab. d. eur. Coleopteren. 104 H. Troppau, 1932.

²⁾ Kuntze R.: Rasy biegacza wręgatego *Carabus cancellatus* I l l. na ziemiach polskich. P. Pismo Ent. II. Lwów, 1923.

³⁾ Kuntze R. l. c. i Studja biostatystyczne nad zmiennością geograficzną Biegacza *Carabus arvensis* H r b s t. (Col.) na ziemiach polskich. Kosmos. T. 62. Lwów.

ra)" z r. 1913 dodaje dla Małopolski gatunek *investigator* Ill. z Podola; sam zaś ś. p. Jarosław Łomnicki opracował ten rodzaj w r. 1922 na podstawie nowszej literatury; wyniki Swych badań zreferował na IX-m zebraniu Polskiego Związku Entomologicznego¹⁾ w dn. 6 listopada; praca ta będzie opublikowana z pozostałej po Nim teki.

Podział zoogeograficzny Małopolski przyjmuje w omawianej pracy zgodnie z Swym Ojcem (niż, wyżyna podolska, Karpaty). Interesujące są tu dwie koncepcje autora: 1. dosyć ostre przeciwstawienie lasu stepowi, zdaje się, pod wpływem pojęcia zonalności rosyjskich biogeografów. 2. przeprowadzenie analogji między stepem a krainą łąk górskich ponad górną granicą lasu; hale i połoniny oznacza nazwą „Hochsteppe“, step zaś podolski „Niedersteppe“. Jako składniki faunistyczne, zbliżające pierwsze do drugich wymienia *Arctomys marmotta* i *bobac* oraz rasy Biegacza *Carabus scheidleri*. Do koncepcyj tych lubił często powracać w dyskusjach na tematy zoogeograficzne. Jako synteza przedstawiony rozwój historyczny tej fauny w Galicji w związku z przemianami geologicznymi, jakie tu zachodziły w czwartorzędzie.

Po tej pracy, tak pięknie inaugurującej serję koleopterologiczną, ciągnie się szereg publikacyj z dziedziny koleopterologii. Następna zaraz p. t. „Coleopterologisches aus Argentina“ podaje spis Chrząszczy, które przywiózł Prof. Siemiradzki z wyprawy w roku 1891 i 1892. Materiał został opracowany w wiedeńskim Muzeum przyrodniczym. Młody Łomnicki okazał wielki umiar przy opracowaniu materiału z okolic koleopterologicznie wówczas mało zbadanych; „gatunków, które wydawały się być nowymi, nie opisałem, ażeby nie zwiększać synonimiki“ pisze dla usprawiedliwienia takich miejsc, jak *Calosoma* sp., *Cnemalobus* Gu er. sp., *Eriopsis connexae* Blanch. aff. i t. p.

Dwa następne artykuły: „Flügelrudimente bei den Caraben“ i „Erythropodismus der Laufkäferarten“ dotyczą również jeszcze rodz. Biegacza. Dla wyjaśnienia zjawiska zaniku skrzydeł błoniastych oraz zaniku barwika czarnego w nogach („Erythropodismus“) stwarza autor pojęcie oszczędności w wydatkowaniu energii („Sparsamkeit in der Energieschaffung“) na wzór Kennelowskiego pojęcia oszczędności materiału. Pojęcie

¹⁾ P. Pismo Ent. T. II, pg. 47, Lwów, 1923.

stworzone przez autora ma być punktem wyjścia dla zaniku funkcji danego organu; tworzenie się barwika pojmuje autor również jako zużycie pewnego zasobu energii.

W r. 1903 ukazuje się notatka o znalezieniu w okolicy Kołomyi południowego gatunku Ryjkowca *Otiorrhynchus bisulcatus* F.

W dalszym ciągu Swej pracy na polu koleopterologii przechodzi Łomnicki do opracowań głównie o charakterze monograficznym. Takim jest studjum p. t. „Formy krajowe wyszczerka: *Notiophilus aquaticus* L.“, opracowane na podstawie materiału Komisji Fizjograficznej A. U. i Muzeum im. Dzieduszyckich. W kluczu do oznaczania krajowych gatunków dał autor wyraz własnym zapatrywaniom na stopień pokrewieństwa między nimi; zbliżył *N. laticollis* Chaud. do *hypocrita* Spaeth oraz uznał parę cech „pokrywy na końcu z jednym oczkiem czy z dwoma oczkami“ za nadrzędną w stosunku do cech „piszczele rudawe lub czarne“; wskutek tego *N. aquaticus* L. wysunął się na czoło naszych gatunków. Po kluczu do gatunków następuje bardzo obszerny opis gatunku *aquaticus* L.: dalej klucz do ras tego gatunku; wreszcie opisy dwu wyróżnionych w materiale ras: var. *Króli* z Zalesia koło Janowa (pow. Gródek Jagielloński) i var. *Dybowskii* z okolic Zakopanego. Obie formy wyróżniają się od formy gatunkowej przez następujące cechy: „Pokrywy wyraźniej w pierwszej trzeciej części długości przewężone i wyraźniej ku tyłowi rozszerzone piszczele pośrodku lub u końca całkiem lub częściowo brunatne lub czerwone“. Między sobą różnią się obydwie formy ubarwieniem wierzchu ciała; pierwsza z nich ma tu ubarwienie formy gatunkowej, druga ciemno-fioletowe. Katalog Winklera z r. 1924 ujmuje obydwie formy w obręb zmienności ciągłej gatunku.

Następną pracą monograficzną jest „Przegląd wodolubków (Philydrus) Polski“, drukowany również w Kosmosie w r. 1911. Do żyjących współcześnie na naszym terytorjum 8 gatunków dodaje autor 9-ty: *hamifer* Ganglb. z dyluwjum staruńskiego, którego Chrząszcze wspólnie z Ojcem Swym opracował. „Przegląd“ dany jest w formie tablicy dychotomicznej do oznaczania powyższych 9 gatunków. Dla *Ph. frontalis* Er. tworzy autor nowy podrodzaj *Pseudenochrus*, pragnąc zazna-

czyć jego stanowisko odrębne o tyle, że brak na pokrywach 3 podłużnych rzędów punktów w przeciwieństwie do wszystkich innych gatunków dotychczasowego podrodzaju *Philydrus* s. str. Przy każdym gatunku jest szczegółowy opis i podane miejscowości według przerobionego materiału. *Ph. vultur* Ku w. przydziela jako synonim do gatunku *Ph. bicolor* F. na podstawie interesującej dedukcji: „*Philydrus vultur* podaje Kuwert z miejscowości: „Ciechocinsk. Russische Salzsteppen“. Mnie się zdaje nie ulegać wątpliwości, że chodzi o nasz Ciechocinek (pomyłka drukarska?). Opis wskazuje, że z gatunków krajowych może to być tylko świeżo wylęgły ♂ *Philydrus bicolor* Fabr.“ Ta synonimika jakoteż podrodzaj *Pseudenochrus* utrzymały się w katalogu Winklera (pg. 259). Rzędy punktów na pokrywach uważa Łomnicki za homologiczne żyłkom: *cubitus*, *media* i *sector radii*, zaczynając od rzędu najbliższego szwu.

Praca o Wodolubkach jest w genetycznym związku z opracowaniem fauny Chrząższców z towarzystwa pierwszego Nosorożca ze Staruni (1914). Ze 180 gatunków Chrząższczy, wymienionych w „Wykopaliskach Staruńskich“, 58 oznaczył Jarosław Łomnicki z pośród rodzin: *Carabidae* (22 gat.), *Halipilidae* (2), *Dytiscidae* (23), *Gyrinidae* (4) i *Hydrophilidae* (7). Jak widać z powyższego zestawienia, poświęcił On tu Swoją uwagę rodzinie *Carabidae* oraz Chrząższcom wodnym a między niemi rodzajowi *Philydrus* Sol., którego 5 gatunków wyróżnił w materiale staruńskim. Ze względu na znaczne trudności systematyczne, jakie ten rodzaj przedstawia, musiał go specjalnie przestudjować na materiale dzisiejszym z naszego kraju; fauna bowiem Chrząższców staruńskich, opracowana przez Łomnickich, różni się tylko bardzo nieznacznie od fauny dzisiejszej¹⁾ tych okolic swym składem jakościowym; posiada ona nieco tylko więcej elementów południowo-wschodnich jakoteż kilka gatunków solankowych; wśród tych ostatnich *Philydrus hamifer* G a n g l b., dziś nad jeziorem neusiedlerskim żyjący.

W artykule p. t. „Sur un cas d'amblypygie chez *Melolontha melolontha* Linné“ jest wzmianka o samicy tego gatunku

¹⁾ Dlatego też omawiam ją tutaj a nie przy pracach paleontologicznych.

z okolic Rohatyna o tępem, pozbawionem kolca pygidium; zjawisko to określa autor nazwą ab. *amblypyga*.

W dalszej publikacji następuje opis nowego gatunku z rodziny *Elateridae*: *Athous mokrzeckii*, znalezionej przez Prof. Mokrzeckiego w Rozowej Dolinie w czasie pobytu w Bułgarii. Zdaniem autora opisu nowy gatunek należy do podrodzaju *Alcimathous* Reitt.; okazy typowe w zbiorze Prof. Mokrzeckiego. — W egzemplarzu katalogu Winklera, znajdującym się w bibliotece Muzeum im. Dzieduszyckich, umieścił J. Łomnicki przy gatunku *Mokrzeckii* Łom. własnoręcznie dopisek „= *proximus* Hampe“, natomiast przy tym ostatnim gatunku dopisał jako synonim: c *Mokrzeckii* Łom. B. Pol. 23.; uczynił to na skutek korespondencji z Pečirką.

W ostatnich już latach wychodzą znowu dwie prace o charakterze monograficznym, traktujące o rodzaju *Rozpucza* z rodziny Ryjkowców. W pierwszej z nich z r. 1924 podaje ś. p. Łomnicki wyniki opracowania materiału Muzeum im. Dzieduszyckich, w którym wyróżnił 5 gatunków; wśród nich nowo opisany gatunek: *integer* z rozmieszczeniem na Pokuciu i Podolu aż po Lwów w kierunku zachodnim. W drugiej pracy z r. 1928 uznaje Łomnicki gatunek *integer* za synonim *transylvanicus* Petri, gatunku opisanego z Siedmiogrodu. Do spisu gatunków podanych z ziem polskich dodaje tu *L. dirus* Hrbst. za Pongraczem z Ojcowa, z zastrzeżeniem jednak, że data ta powinna być jeszcze potwierdzona. Wymienia też autor rośliny, na których poszczególne gatunki znajdowano.

Praca o „*Domene scabricollis* Er. (*Col. Staphylinidae*) w Polsce“ rozszerza granice rozmieszczenia tego gatunku, jakie wykreślił Scheerpelz na mapce w monografii o środkowo-europejskich i śródziemno-morskich gatunkach rodzaju *Domene* Fauvel, daleko na wschód poza Alpy, w Karpaty zachodnie i wschodnie oraz na ich przedgórza.

Z drobniejszych publikacji wymienić wypada wiadomość ekologiczną o Krawcu (*Lethrus cephalotes*) z okolic Kuzowic na Pobużu, pomieszczonej w „Bieżących i drobnych wiadomościach“ w r. 1900, oraz wiadomość o sposobie zapoczwarczania się *Anthrenus verbasci* L., znanego szkodnika zbiorów zoologicznych, pomieszczonej w „Notatkach naukowych“ z r. 1901; w tych ostatnich wspomniano też o wspólnem pożyciu *Peri-*

planeta orientalis i *Blatta germanica* w jednym z domów we Lwowie.

Formalnie do serii koleopterologicznej należy artykuł „O karteczkowaniu zbiorów chrząszczów“ z r. 1925; ponieważ jednak cenne uwagi, pomieszczone w nim, mogą odnosić się równie dobrze do innych rzędów Owadów, preparowanych na sucho czy też konserwowanych w jakimkolwiek płynie utrwalającym, jak i wogóle do etykietowania wszelkich zwierząt, w naukowy sposób przechowywanych, zaliczyć go trzeba pod względem treści do prac o charakterze ogólniejszym.

Przechodząc do serii publikacyj myrmekologicznych, dowiadujemy się zaraz z pierwszej, że fauną krajowych Mrówek zajął się Łomnicki w r. 1909; z ustnych zaś opowiadań Jego dodać mogę, że bodźcem do tego było specjalne zamiłowanie do rodziny Chrząszczy *Staphylinidae*, wśród których szczególnie pociągały Go myrmekofile. Zamiłowanie to nie znalazło dostatecznego wyrazu w działalności publicystycznej; natomiast wyniki zeń wieloletnie studjum Mrówek dało poczet pięknych prac, dotyczących tej tak ciekawej pod względem biologicznym rodziny Błonkoskrzydłych.

Pierwsza właśnie publikacja p. t. „Stanowiska krajowe nieróbki czarniawej (*Anergates atratulus* Schenck)“ odnosi się do bardzo osobliwego biologicznie i rzadkiego gatunku, u którego nie występują robotnice. Dwie samice znalazł Łomnicki w r. 1909 w Mikuliczynie w gnieździe *Tetramorium caespitum* L.; drugi raz złowił samicę skrzydlatą we Lwowie w r. 1916 w locie.

Następna notatka „podaje spis mrówek, które Pan Dr. Jan Grochmalicki podczas pobytu na Litwie zebrał dla Muzeum“ im. Dzieduszyckich. Zebrany materiał, choć nie wielki, posiada szczególną wartość ze względu na zapiski, poczynione przy zbieraniu a powtórzone przez autora notatki; na uwagę zasługuje tu fakt występowania w gnieździe *Formica rufa* L. robotnic, należących do formy *piniphila* Schenck razem z typowemi.

W r. 1921 pomieszcza Łomnicki w Kosmosie wiadomość o znalezieniu karłowatych samców w gnieździe *Raptiformica sanguinea* Latr. w okolicy Lwowa; zjawisko to nazywa mikrandrją i sądzi, że jest ono w związku z hodowlą Mrówko-

mirki *Lomechusa strumosa* Grav. (*Staphylinidae*), znalezionej w tamsamem gnieździe, w którym żyły mikranery.

W „Przyczynku do opisu królowej mrówki powolnicy europejskiej (*Sysphincta europaea* For.)“ rozszerza opis Emery'ego na podstawie dwu okazów, zebranych przez Siebie w Bukareszcie w r. 1897, które z ubarwienia i wielkości są podobniejsze do robotnic, niż to wynika z opisu Emery'ego.

Zagadnienie parazytyzmu społecznego porusza artykuł p. t. „Über den Anfang der Kolonien der glänzend-schwarzen Holzameise“. Zestawiając Swoją obserwację mieszanej kolonji *Dendrolasius fuliginosus* Latr. + *Chthonolasius umbratus* Nyl. z analogicznymi obserwacjami innych myrmekologów oraz z odpowiednimi interpretacjami, dochodzi Łomnicki do wniosku, że *D. fuliginosus* jest socjalnym pasorzytem drugiego stopnia i podaje przypuszczalny schemat powstawania czystej kolonji tego gatunku; pierwszym etapem byłaby czysta kolonja *Lasius niger*, która adoptuje królowę *Chthonolasius umbratus*, jako społecznego pasorzyta pierwszego stopnia. Kwestja ta dałaby się definitywnie wyjaśnić, zdaniem autora, przez staranne obserwacje w naturze.

W dwu dalszych pracach zajmuje się Łomnicki stanowiskiem systematycznym Żniwiarki. Na podstawie obfitego materiału dochodzi do przekonania, że okazy, żyjące na naszym Podolu w dzisiejszych granicach, należą do gatunku *structor* Latr., podgatunku *orientalis* Emery w osobnikach płciowych; natomiast robotnice i żołnierze stanowią rasę *clivorum* Ruzsky tego podgatunku; kompletna więc nazwa formy naszego Podola powinna brzmieć, zdaniem autora: *Messor structor orientalis* var. ♀♂ *clivorum* Ruzsky. W materiale z zabczańskiego Podola znajdującą się samicę (Jaryszów) oznacza jako *M. structor muticus* Nyl., żołnierze zaś i robotnicę (Hajworon) jako prawdopodobnie *M. structor orientalis* Em.

W pracy „O trzech gynandromorfach mrówki wścieklicy marszczystej (*Myrmica rugulosa* Nyl.)“ opisuje dokładnie każdego osobnika, następnie stwierdza, że wszystkie trzy osobniki „należy uważać jako odbiegające od normy nie w kierunkach rozbieżnych, ale na ogół w sposób jednolicie tensam“. Głowa i tułów mają przewagę cech samiczych, odwłok samczych. Wreszcie systematyzuje opisane zjawisko gynandromor-

fizmu według poglądów Eschericha i Goldschmidta. Wszystkie trzy okazy wraz z 4 robotnicami pochodzą najprawdopodobniej z jednego gniazda na Pomorzu.

Syntezą wieloletnich badań w tej rodzinie jest w zakresie rodzaju *Formica* L. praca z r. 1924. W niej ujawnia się w całej pełni bogactwo zdobytego doświadczenia. Co się tyczy podrodzajów, to prowizorycznie przyjmuje Forelowski podział, dodając do jego podrodzajów nowy: *Adformica*, który obejmuje gatunki *exsecta* Nyl. i *pressilabris* Nyl.

W pojmowaniu gatunków przeciwstawia się Łomnicki Forelowi (1874 i 1915), „który pościągał dobre gatunki poprzednio ustalone“, stworzył z nich rasy i opisał formy pośrednie między rasami samymi jakoteż między formami t. zw. typowymi i ich rasami (n. p. *truncicolo-pratensis*, *rufo-pratensis*). W obrębie fauny krajowej przyjmuje więc Łomnicki 11 gatunków w rozumieniu Mayra (1855), z wyjątkiem *F. picea* Nyl., restytuowanej później przez Emery'ego (1909). Naturalnie wszelkie formy przejściowe między temi gatunkami odrzuca. Dla odróżnienia poszczególnych gatunków dodaje też wykryte przez siebie cechy, jak n. p. różnice w owłosieniu tylnej części głowy i mesonotum między ♂♂ *rufa* i *pratensis* lub w połytku mesonotum między ♂♂ *rufa* i *rufibarbis*.

Szeroko wypowiada się autor na temat kategorii niższych od gatunku; ustala synonimikę i taksonomję licznie w tym rodzaju opisywanych form. Nadaje nową nazwę: var. *piligera* formie gatunku *rufibarbis*, pokrytej obficie szczecinkami, którą Forel uważał za typową *rufibarbis*; analogicznie owłosioną var. *subpilosa* Ruzsky charakteryzuje Łomnicki jako opatrzoną grubą łuską pomostka w odróżnieniu od *piligera*; to pojmowanie v. *subpilosa* uzasadnia rysunkiem w dziele Ruzsky'ego (1905), przedstawiającym okaz z nad jeziora Aralskiego; wskutek takiej interpretacji odpada z naszej fauny v. *subpilosa*, podana przez Ruzskiego dla Wołynia.

Żałować należy, że nie było danem J. Łomnickiemu w podobny sposób spisać swych wiadomości o pozostałych rodzajach, należących do fauny naszego kraju.

Faunistyczna praca o Mrówkach balearskich opiera się na materiale zebranym przez Tenenbauma; Łomnicki wyróżnił tu 16 gatunków; nowo opisane formy, to odmiana

submaura gatunku *Cremastogaster laestrygon* Em., pośrednia między formą typową z Sycylii a formami afrykańskimi, jakoteż gatunek *Myrmica albuferensis* z pokrewieństwa *M. sulcinodis* Nyl. i *scabrinodis* Nyl. Niestety gatunek ten, trafnie wyróżniony przez Łomnickiego, został bezpośrednio przedtem opisany przez pod nazwą *rolandi*¹⁾ z Hiszpanji.

W czasie pobytu w Wiedniu z początkiem wojny światowej w r. 1915 zebrał Łomnicki m. i. także drobny materiał robotnic z rodzaju *Plagiolepis* Mayr; po bliższem zbadaniu w r. 1925 uznał je za nowy gatunek, który nazwał *P. vindobonensis*, uważając, że stosunki wymiarowe poszczególnych członków wici rozkowej do siebie dostarczają dobrych cech dla wyróżniania gatunków w tym rodzaju.

Faunistycznym opracowaniem rodziny Mrówkowatych jest „Spis mrówek Lwowa i okolicy“ z r. 1928, pomieszczony w Księdze Pamiątkowej 50-lecia Gimnazjum IV. im. J. Długosza, którego był uczniem. W spisie tym podaje autor 40 gatunków, przeważnie Swojego własnego zbierania. W stosunku do pracy o rodzaju *Formica* L. podaje tu Łomnicki nowsze Swoje poglądy; i tak *F. rubescens* For. uważana tu jest za odrębny od *F. rufibarbis* F. gatunek; odnośnie zaś do *F. rufa* L. zdaje się przychylić do poglądów Bondroit'a i Stärke'go, którzy „wyróżniają formę europejskiej równiny od alpejsko-borealnej *rufa* Nyl.“; na obszarze Polski sprawa ras tego oraz innych gatunków (*Myrmica scabrinodis* Nyl., *Stenammina westwoodi* Westw., *Tapinoma erraticum* Latr.) wymaga zbadania i ustalenia, zdaniem autora.

Pośmiertną wreszcie publikacją jest „Przegląd mrówek (*Formicidae*) Tatr polskich“, wydany przez Dr Noskiewicza z teki pozostałej po Łomnickim. W czasie pobytu wakacyjnego w Tatrach w r. 1927 zebrał Łomnicki spory materiał, który opracował i uzupełnił danymi z literatury. Z 22 wymienionych gatunków 16 tylko gnieździ się w naszych Tatrach; co się tyczy rozmieszczenia pionowego, to 15 gatunków przypada na regiel dolny, 10 na górny, 3 na hale. Ubóstwo fauny tłómaczy autor dwoma czynnikami geograficznymi: wysokiem wzniesieniem podnóża Tatr i północną ekspozycją stoków polskich.

¹⁾ Wskutek opracowywania tematu w porze zimowej niemożliwym było mi wyczerpujące wyzyskanie literatury pomocniczej.

Zainteresowanie się Łomnickiego paleontologią owadów stoi, być może, w związku z Jego studjami nad Otwornicami miocenijskimi. W r. 1901 opisuje ze szczątków pokrywy, zachowanej w ił miocenijskim z Myszyna przy Kołomyi, nowy gatunek Sprężyka: *Elater wiśniowskii*, nazwany tak od odkrywcy Prof. Tadeusza Wiśniowskiego. Gatunek ten jest zbliżony do dziś żyjącego *E. ferrugatus*, szeroko w palearktyce rozmieszczonego. Drugą pracę paleontologiczną o Chrzęszczach ze Staruni omówiono wyżej przy pracach koleopterologicznych. Dalszym objawem zainteresowania paleontologią jest praca o charakterze referatowym „Kopalne Owady”, w której Łomnicki dał streszczenie dzieła A. Handlirsha p. t. „Die fossilen Insekten“.

Na jednym z posiedzeń naukowych lwowskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika wygłasza w ostatnich latach odczyt o faunach Owadów dyluwjalnych Polski, w którym starał się dokładnie datować poszczególne znaleziska.

Z osobistych wreszcie rozmów wiadomo mi, że Jarosław Łomnicki w czasie studjów uniwersyteckich w Wiedniu był czynny przy opracowywaniu fauny borysławskiej¹⁾ przez Swego Ojca o tyle, że pośredniczył w pożyczaniu materiałów porównawczych z wiedeńskiego muzeum przyrodniczego.

W dziedzinę anatomii porównawczej wkracza praca z r. 1898 „O pochodzeniu skrzydeł owadów”, w której autor opiera się na homologizacji skrzydła owadziego z pleuronem Skorupiaków według Huxleya; następnie wyprowadza sam filogenezę pleuronu od osiadłych Jamochłonów poprzez usamodzielnione osobniki problematycznego *Strobilozoon*.

Historycznym studjum jest praca p. t. „Owady Polski w O. Gabriela Rzączyńskiego T. J. Historia Naturalis Curiosa Regni Poloniae, Magni Ducatus Lituaniae etc”. Łomnicki zbiera tu wszystko, co może dotyczyć owadów i stara się podane przez Rzączyńskiego wiadomości interpretować stosownie do dzisiejszego stanu systematyki entomologicznej. Impulsu do napisania tej pracy można dopatrzeć się w artykule

¹⁾ A. M. Łomnicki. Pleistocenijskie owady z Borysławia. Muzeum im. Dzied. we Lwowie. IV. 1894.

F. v. Tunkla, Über die Wertung des Insektenlebens vor zweihundert Jahren, zreferowanym przez Łomnickiego w Polskim Piśmie Entomologicznem (T. VI, 1—2, pg. 178); w referacie tym wyraża się Łomnicki: „Dziela Historia naturalis nie wyzyskano jednak należycie...“. Sam uczynił to, jak zwykle, bardzo sumiennie.

„Zarys fauny okolicy Lwowa“, będący zoogeograficzną analizą tego terenu, opiera się również na materiale Owadów z różnych rzędów.

Niemniej bogatą jest działalność referatowa ś. p. Łomnickiego; większymi pracami z tego zakresu są: „Übersicht der coleopterologisch-faunistischen Arbeiten über Galizien aus dem Jahre 1896“; „Kopalne owady“, wyżej wspomniane (1910, 1912), Pax F. jun. „Die Tierwelt“ w zbiorowej Ocenie dzieła: „Handbuch von Polen“. W tych i wszystkich innych zajmuje Łomnicki stanowisko krytyczne. Drobniejsze referaty pomieszczał obficie w czasopismach „Kosmos“, „Polskie Pismo Entomologiczne“ i i.

Wspomnienie pośmiertne o Józefie Dziędzielewiczu skreślił w 53 i 54 tomie Sprawozdań Komisji Fizjograficznej P. A. U.

Sporo prac poświęcił Łomnicki popularyzacji ulubionych przez Siebie studjów i nie odmawiał nigdy, gdy go proszono, ażeby bogactwem Swej wiedzy podzielił się z szerszym ogółem. I tak w pamiętnym roku chrabąszczowym 1916 pomieszcza w „Kurjerze Lwowskim“ wiadomości o tem perjodycznym zjawisku w życiu Chrabąszcza majowego, które tak ściśle związane jest z gospodarką rolną i leśną. W r. 1922 pisze w „Słowie Polskim“ o myrmekofilji. Krótkie sprawozdanie o wycieczce Muzeum im. Dzieduszyckich nad Polskie Morze drukuje w „Rybaku Polskim“ w r. 1923. W pierwszym roczniku „Przyrody i Techniki“ ukazuje się artykuł o gościach Mrówek, który wychodzi też w osobnej odbitce p. t. Z życia mrówek w „Bibliotece Przyrody i Techniki“ (T. IV). „Myśli Akademickiej“ (T. I. 1925) oddaje do dyspozycji pracę p. t. Przykład narodziń społeczeństwa mrówczego. O Świetlikach i Świecielach pisze w „Słowie Polskim“ w r. 1923.

Do publicystycznej działalności należy też redagowanie „Rozpraw i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich“ (T. II.

zesz. 1-2 i 3-4); w następnych tomach współdziałał przez zestawianie pozycji nabytków muzealnych.

Jak już wyżej okolicznościowo wspomniano, był Łomnicki czynny w towarzystwach naukowych, więc w Polskim Towarzystwie Przyrodników im. Kopernika, w Towarzystwie Anatomiczno-zoologicznym, w Polskim Związku Entomologicznym, w Polskim Towarzystwie Geologicznym; na zebraniach naukowych tych towarzystw niejednokrotnie występował jako prelegent czy też zabierając głos w dyskusjach.

Wreszcie na liczne ślady pracy naukowej Łomnickiego natknąć się można w zbiorach muzealnych zwłaszcza Muzeum im. Dzieduszyckich, z którym tak ściśle był związany, oraz w zbiorach prywatnych, gdzie chętnie podejmował oznaczanie grup, nad którymi pracował. Systematycznie zestawiał faunę Chrząszczy okolic Kołomyi dla Muzeum Fizjograficznego P.A.U. w czasie kilkoletniego pobytu w Kołomyi. Nad zestawieniem spisu tej fauny pracował do końca życia; niestety nie zdążył ogłosić drukiem gotowego już prawie dzieła.

Jeżeli Łomnickiego w uznaniu zasług na polu nauki spotkały już pewne wyróżnienia ze strony naszych instytucyj naukowych, jak mianowanie członkiem czynnym miejscowym przez Towarzystwo Naukowe we Lwowie oraz zaproszenie do współpracownictwa w Komisji Fizjograficznej i Komisji Geograficznej Polskiej Akademji Umiejętności, nie ostatnią może w tem rolę odegrały też Jego prace entomologiczne.

SPIS PUBLIKACJI ENTOMOLOGICZNYCH J. ŁOMNICKIEGO.
PUBLICATIONS ENTOMOLOGIQUES DU J. ŁOMNICKI.

1. Coleopterologische Notizen. „Societas Entomologica“. VI. Jhrg. Zürich-Hottingen. 1892.
2. Materialien zur Verbreitung der Carabinen in Galizien. Verhandlungen der k. k. zool.-bot. Gesesellsch. in Wien. Jhrg. 1893.
3. Coleopterologisches aus Argentina. „Societas Entomologica“. Zürich-Hottingen.

4. Übersicht der coleopterologisch faunistischen Arbeiten über Galizien aus dem Jahre 1896. Ibidem.
5. O pochodzeniu skrzydeł Owadów. Z 11 figurami w tekście i niemieckim streszczeniem. Lwów. 1898. Nakładem autora.
6. Flügelrudimente bei den Caraben. Zoolog. Anzeiger. No 560. 1898.
7. Erythropodismus der Laufkäferarten. Ibidem.
8. Krawiec (*Lethrus cephalotes*)... Drobna wiadomość. „Kosmos“. R. XXV. pg. 520. Lwów. 1900.
9. Elater Wiśniowski, nov. sp. Sprawozd. Kom. Fizyograf. T. XXXVI. Kraków. 1901. (W języku łacińskim).
Tosamo. Bulletin de l'Acad. des Sciences de Cracovie. Cl. d. Sc. math. et nat. Séance du 5 Janvier 1903. Kraków. (W jęz. niemieckim).
10. Otiorrhynchus bisulcatus, F. gatunek chrząszcza nowy dla fauny galicyjskiej. Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Umiej. w Krakowie. T. XXXVI. (W jęz. polskim).
Tosamo. Bull. d. l'Acad. d. Sc. d. Cracovie. Cl. d. S. math. et nat. Séance du 5 Janv. 1903. Kraków. (W jęz. niemieckim).
11. Notatki naukowe. 2. 4. „Kosmos“. R. XXVI. pg. 197. Lwów. 1901.
12. Formy krajowe wyszczerka: *Notiophilus aquaticus*, L. (Les formes du *Notiophilus aquaticus*, L. de notre pays). „Kosmos“. R. XXVIII. pg. 105—114. Lwów. 1903.
13. Przegląd wodolubków (*Philydrus*) Polski. (Synopsis des espèces *Philydrus* de Pologne): z jednym rysunkiem w tekście. „Kosmos“. R. XXXV. pg. 263—273. Lwów. 1911.
14. Kopalne Owady. Streszczenie dzieła A. Handlirscha p. t. „Die fossilen Insekten“. VII. i IX. Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. II. Szkoły realnej we Lwowie za r. 1910 i 1912. 66 stron.
15. Tęgopokrywe (Coleoptera). Wykopaliska Staruńskie. Muz. im. Dzied. XV. Kraków. 1914. (Wspólnie z Dr. M. Łomnickim).
16. Zarys fauny okolicy Lwowa. Rozprawy i Wiadomości z Muz. im. Dzied. T. I. zes. 1—2. Przyroda Lwowa, jej osobliwości i zabytki. Lwów. 1914.
17. Lata chrabąszczowe. „Kurjer Lwowski“. Lwów, 1 czerwca 1916.
18. Józef Dziędzielewicz. „Kurjer Lwowski“. Lwów, 9 marca 1918. Nr. 114.
19. Józef Dziędzielewicz. Wspomnienie pośmiertne. Sprawozd. Kom. Fizyograf. P. A. U. T. 53/4. Kraków. 1920.
20. Pax F. jun.: Die Tierwelt. „Kosmos“. R. XLII. za r. 1917. Ocena dzieła: „Handbuch von Polen“. (Besprechung des Werkes: „Handbuch von Polen“). pg. 135—144 i 180—186. Lwów. 1919.
21. Stanowiska krajowe nieróbki czarniawej (*Anergates atratulus* Schenck). Zapiski Naukowe. Rozpr. i Wiad. z Muz. im. Dzied. T. III. zes. 3—4. Lwów. 1919.
22. Z fauny mrówek Litwy. Zapiski Naukowe. Ibidem. T. IV. zes. 1—4. Lwów.
23. O mikrandrji u mrówki: zbójnicy krwistej (*Raptiformica sanguinea* Latr.). Sur la micrandie chez la fourmi sanguine. „Kosmos“. Lwów. 1921.

24. O myrmekofilij zwierząt. (Odczyt wygłoszony na posiedzeniu Tow. im. Kopernika we Lwowie). „Słowo Polskie“. Lwów, 13 marca 1922, Nr. 61; 15 marca 1922, Nr. 63; 6 maja 1922.
25. Przyczynek do opisu królowej mrówki: Powolnicy europejskiej (*Sysphincta europaea* For.). Contribution à la description de la reine de la fourmi *Sysphincta europaea* For. Polskie Pismo Entomologiczne. T. I. z. 1. Lwów, 1922.
26. Über den Anfang der Kolonien der glänzend-schwarzen Holzameise. Entomologischer Anzeiger. Jhrg. II. Nr. 7. Wien, 1922.
27. O mrówce żniwiarce jarowej (*Messor structor orientalis* var. *clivorum* Ruzsky) z Podola. Rozpr. i Wiad. z Muzeum im. Dzied. T. V—VI. za II. 1919/20. Lwów, 1922.
28. Drobay przyczynek do znajomości mrówek żniwiarek (*Messor* Forel) Podola. Ibidem.
29. Świetliki a świeciele. „Słowo Polskie“. Lwów, 2 lutego 1923.
30. Sur un cas d'amblypygie chez *Melolontha melolontha* Linné. P. Pismo Ent. T. II. z. 1. Lwów, 1923.
31. *Athous mokrzecki* nov. sp. *Colcopt. Elateridae*. P. Pismo Ent. T. II. z. 2. Lwów, 1922.
32. Z wyprawy Muzeum im. Dzieduszyckich nad Polskie Morze. Rybak Polski. Rok IV. Nr. 2-3. Dn. 1 czerwca 1923.
33. O gościach mrówek. Przyroda i Technika. R. I. Z życia mrówek. Biblioteka „Przyroda i Technika“. T. IV. Lwów-Warszawa. 1928.
34. Spis ryjkowców rodzaju rozpuca Muzeum im. Dzieduszyckich. (*Enumeratio Curculionidarum generis Lipari* Oliv. *Musaei Dziuduszyekiani*). Rozpr. i Wiad. z Muzeum im. Dzied. T. IX. za r. 1923. Lwów. 1924.
35. O trzech gynandromorfach mrówki wścieklicy marszczystej (*Myrmica rugulosa* Ny l.). Sur les trois gynandromorphes de la fourmi *Myrmica rugulosa* Ny l. (Z 5 rysunkami w tekście). „Kosmos“. T. 49. Lwów. 1924.
36. Przegląd polskich gatunków rodzaju mrówki (*Formica* Linné). Übersicht der polnischen Arten der Gattung Ameise (*Formica* L.). Z 4 rysunkami P. Pismo Ent. T. III. z. 4. za r. 1924. Lwów. 1925.
37. Une contribution à la connaissance de la faune des fourmis des îles Baléares. Ibidem. T. IV. z. 1. Lwów. 1925.
38. *Plagiolepis vindobonensis* n. sp. (*Hym. Formicidae*) mit 4 Textfiguren. Ibid. z. 2. Lwów. 1925.
39. O karteczkowaniu zbiorów chrząszców. Über die Bezettelung der Käfersammlungen. Ibidem.
40. Przykład narodzin społeczeństwa mrówczego. „Myśl Akademicka“. T. I. Lwów. 1925.
41. *Domene scabricollis* Er. (*Col. Staphylinidae*) w Polsce. *Domene scabricollis* Er. in Polen. P. Pismo Ent. T. IV. z. 4. Lwów. 1925.
42. Kleine Berichtigung zum zweiten Bande in der Reitters Fauna germanica. Ent. Anzeiger. VI. Jhrg. No 10.
43. Owady Polski w O. Gabriela Rzączyńskiego T. J. Historia Naturalis Curiosa Regni Poloniae, Magni Ducatus Lituaniae etc. Insekten

- Polens in P. Gabriel Rzączyński's S. J. Historia Naturalis etc. P. Pismo Ent. T. VI. z. 1—2. Lwów. 1927.
44. Kilka uwag o polskich gatunkach rozpuca. (Einige Bemerkungen über polnische *Liparus* Oliv.-Arten). Rozpr. i Wiad. z Muzeum im. Dzied. T. X. Lwów. 1628. (Odbitka).
 45. Spis mrówek Lwowa i Okolicy. Księga pamiątkowa 50-lecia Gimnazjum IV im. Jana Długosza we Lwowie. Lwów. 1928.
 46. Przegląd mrówek (*Formicidae*) Tatr polskich. Übersicht der Ameisen der polnischen Teile des Tatra-Gebirges. P. Pismo Ent. T. X. z. 2. Lwów. 1931.
-